

TARIM VE HAYVANCILIĞIN YENİDEN CANLANDIRILMASI

Tarım, insan hayatının vazgeçilmezlerindedir. İnsanlık tarihi boyunca da hiçbir zaman önemini kaybetmemiştir. Sanayi Devrimi'ne kadar devletlerin ve toplumların birincil üretim kaynağı olmuştur. Her ne kadar Sanayi Devrimi ile birlikte sanayileşme ve hizmetler sektörü tarımın önüne geçmiş olsa da tarımın vazgeçilmezliği tartışılmazdır.

Tarım, hayati bir öneme sahip olmasına rağmen Türkiye'nin tarım politikaları başarısızlıklarla doludur. İzmir İktisat Kongresi'nde "*Milli ekonominin temeli ziraattır.*" denilerek çıkılan bu yolda net bir başarı elde edilememiştir. Üç tarafı denizlerle çevrili, dört mevsimin yaşandığı, bereketli topraklara, geniş meralara sahip bu coğrafyada, insanımız gıda sıkıntısı çekiyorsa, gıda ve hayvancılıkta dışa bağımlılık hızla yükselmekteyse ortada büyük bir yanlış ya da büyük bir ihanet var, demektir.

Tarımda ve dahi her şeyde başarılı olabilmek için öncelikle bağımsız, sadece halkı düşünen siyasi bir otoritenin olması kaçınılmazdır. Önceki ve bugünkü iktidarların, tüm siyasi partilerin tarım politikalarına baktığınızda, birbirinden çok da farklı olmayan popülist politikalar uygulandığını görürsünüz.

Her yıl bütçe açığı veren bir ülkede iktidar, "*GSMH'nin %1'ini tarıma teşvik için ayıracağım*" diyor, muhalefet ise "*iktidara gelirse GSMH'nin %2'sini tarım teşvikine ayıracağım*" diyor. Bu vaatler ne kadar inandırıcı olabilir?

İşte böyle kuru vaatlerle, dışa bağımlı yanlış politikalarla, düzensiz planlamalarla tarım, bitme noktasına gelmiştir. Tarımdaki sorunlar ancak köklü değişikliklerle çözülebilir. Bu minvalde tarım ve hayvancılıkla ilgili çözüm önerilerimizi şöyle özetleyebiliriz:

- Kapsamlı Bir Toprak Reformu: Tarım Bakanı Pakdemirli: "*24 milyon hektar tarım alanının %8,3'ü yani 2 milyon hektarı atıl durumdadır.*" diyerek tarım arazilerindeki durumu beyan etmiştir. Bakanlığın resmî sayfasında ise ülkedeki tarımsal arazi büyüklüğünün 23 milyon hektar iken atıl arazi miktarının 3 milyon hektar olduğu ve buradan elde edilebilecek gelir miktarının da 15 milyar TL düzeyinde olduğu belirtilmektedir.

Atıl durumdaki tarım arazilerinin yanı sıra bir de var olan tarım arazileri her yıl azalmaktadır. Zira tarım arazileri sağladığı ranttan dolayı yıllardır betonlaşmaya kurban edilmektedir.

Tarım arazileri ile ilgili Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Genel Başkanı Şemsi Bayraktar, yaptığı bir açıklamada: "*Ne yazık ki tarım arazilerimiz 27 milyon 856 bin hektar iken son 30 yılda 4 milyon 720 bin hektar azalarak 23 milyon 136 bin hektara gerilemiştir.*" dedi. Bu toplamda %17'lik bir azalma demektir.

Yine, Tarım Reformu Gn. Md. Yrd. Dr. Metin Türker bu durumu şöyle belirtmektedir: “2002’de 26 milyon 579 bin hektar olan tarım arazisi 2019’da 23 milyon 94 bin hektara kadar düştü. Buna göre tarım alanları 18 senede %12,3 azaldı.”¹

Tarım konusu ele alınırken elde edilmek istenen sonuç, tarıma elverişli arazilerin verimli bir şekilde işletilmesini sağlamak ve tarıma elverişli yeni araziler temin etmek olduğuna göre, burada asıl sorun toprak mülkiyetinin büyüklüğü ya da küçüklüğü değil, var olan toprakların işletilmesi, atıl bırakılmamasıdır. Bu nedenledir ki şu anda Tarım Bakanlığı tarafından uygulanmaya konulan “*Toplulaştırma Siyaseti*” yanlış bir siyasettir. Zira 50 hektar ya da daha büyük arazi sahibi olduğu hâlde arazilerini işletmeyen ya da kiraya vermeyi tercih eden birçok toprak sahibi bulunmaktadır.

Bugün tarımsal üretimde verimliliğin artırılması konusunda yapılan çalışmaların neredeyse tümünde, mülkiyet yapısı ve işletme büyüklüğünün en önemli sorun olduğu dile getirilmektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların tümünde de ilk sırada mülkiyet meselesine yer verilmektedir. Ayrıca Tarım Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalar içerisinde de işletme büyüklüğü ve mülkiyet meselesi temel sorun olarak değerlendirilmekte ve arazi toplulaştırması çalışmaları yürütülmektedir. Ancak görünen o ki Tarım Bakanlığı tarafından yapıldığı söylenen birtakım faaliyetlere rağmen işletilebilir tarım alanlarının miktarı artmamakta, tam tersine azalmaktadır.

Diğer taraftan “*Toplulaştırma Siyaseti*” mülkiyetin devri konusunda mahkemelerde uzun süren davalara sebep olmakta, miras ya da daha farklı sorunlar nedeniyle uzun yıllar çözüme kavuşturulamamaktadır.

Toprak reformunda temel ilke, üretimdir. **Her kim toprakta üretim yaparsa mülkiyeti ona ait olur.** Her kim de toprağını atıl bırakırsa, üretim yapmazsa mülkiyeti elinden alınır. Üretimin mülkiyetten ayrılması, tarımda yaşanan sıkıntıların başlıca sebebidir. Mesele sadece atıl arazilerin bulunması ve bu atıl arazilerin canlandırılması meselesi değildir. Mesele, toprakta üretim yapmak isteyenlerle topraktan para kazanmak isteyenlerin ayrıştırılması meselesidir. Topraklarını işletmeyenlerin elinden alınmasını zulüm ya da zorbalık olarak görmek yanlış bir bakış açısıdır. Zira mülkün sahibi Allah’tır ve Allah *Subhanehu ve Teâlâ* toprakla ilgili mülkiyeti Rasulü vasıtasıyla bu şekilde beyan etmiştir. Rasul *Sallallahu Aleyhi ve Sellem* şöyle buyurmuştur:

[مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ] “*Kim ölü bir araziyi ihya ederse orası onun olur.*”²

Said bin Müseyyeb’den Ömer bin Hattab’ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:

[وَلَيْسَ لِمُخْتَجِرٍ حَقٌّ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ] “*Ölü bir araziyi taşla çeviren kimsenin üç seneden sonra (işletmezse) hakkı yoktur.*”³

Dolayısıyla arazisini işletmeyip “doğrudan gelir desteği” adı altında devletten yardım alanların arazilerinin ellerinden alınıp üretim yapacak kişilere verilmesi adaletin kendisidir.

1 5 Kasım 2019, *Türk Tarım Dergisi* internet sitesi

2 *Sahih-i Buhârî Kitâbu'l Muzaraa*, “Kim ölü bir araziyi ihya ederse” babı

3 *Ebu Yusuf, Kitabu'l-Harac*

Görüldüğü gibi İslâm iktisat nizamında üretim ile mülkiyet birbirine bağlanmıştır. Üretim varsa mülkiyet vardır, üretim yoksa mülkiyet de yoktur. Bu esas üzerine yapılmış bir toprak reformunda atıl arazi kalmayacağı gibi gerçekten çiftçilik yapmak isteyenlere büyük imkânlar da sağlayan itici bir kuvvet olacaktır.

- Üretim Maliyetlerinin Pahalı Olması: Günümüzde insanlar kolay ve daha çok para kazanmak istemektedirler. Bu nedenle bir şey üretmek yerine paradan para kazanmanın yollarını aramaktadırlar. Borsa, faiz, dijital para alım satımı vb. alanlara olan aşırı talebin sebebi de budur. Zira bir şey üretmek, özellikle tarım ve hayvancılık sektörü gibi meşakkatli sektörlerde üretim yapmak riskli ve zahmetli gelmektedir. Ayrıca riskli ve zahmetli olmasının yanı sıra bir de emeğin karşılığı olan kazancı elde edemiyorsanız, kimse böyle bir sektöre yatırım yapmak istemez. Çünkü insanlar kazanç sağlamak adına üretim yaparlar.

Ülkede son yıllarda tarım ve hayvancılığa yönelik ilginin azalmasının ana sebeplerinden birisi de üretim maliyetlerinin çok yüksek olmasıdır. Özellikle tohum, sulama, gübreleme ve zararlıya karşı mücadelede kullanılan ilaç, mazot ve işçilik giderlerinden oluşan üretim maliyetleri, fahiş bir şekilde yükselmiştir. Üretim maliyetlerinin bu denli yükselmesi yani tarımsal üretimde kullanılan girdilerin pahalı olması, toprak sahiplerinin arazilerini ekmekten kaçınmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu durumda yapacakları tarımsal faaliyetten dolayı kazançlı değil zararlı çıkacaklardır. Örneğin; yem fiyatları, Ocak 2021’de süt yeminde ton bazlı 2 bin 240 TL iken, Aralık 2021’de ton bazlı 4 bin TL’yi aşan bir seviyeye gelmiştir. 11 aylık bu sürede %80’e yakın bir artış olmuştur. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) verilerine göre; 2020 yılında ekmeklik buğday tohumunun fiyatı -KDV hariç- ton bazlı 2 bin 300 TL iken, 2021 yılında 3 bin 300 TL’ye çıkmış; artış %43,5 olmuştur. Gübredeki artış ise artık hesap edilemiyor bile! 2020 yılında ÜRE gübresinin tonu 4 bin TL iken şu an 15 bin TL’ye, DAP gübresi 5 bin 500 TL iken 15 bin TL’ye yükselmiştir. Yani gübre türlerinde %200 ila %500 arasında bir artış söz konusudur. Her ne kadar TÜİK, gübredeki artışı %71 olarak açıklasa da piyasanın öyle olmadığı yaşayan herkes tarafından görülmektedir.

Çiftçi için en büyük maliyetlerden biri olan akaryakıtta da durum farklı değil. Ocak 2020’de motorinin litre fiyatı 6,5 TL iken şu an 11 TL’nin üstündedir. Aynı durum zirai ilaçlar için de söz konusudur. Yani çiftçi için bu şartlarda üretim imkânsız hâle gelmeye başlamıştır.

Toprak reformunu yaptıktan ve üretim ile mülkiyeti kopmaz bir şekilde birbirine bağladıktan sonra tarım yapmak isteyenlere elbette gerekli destek verilmelidir. Ancak bu destek, mevcut siyasi partilerin yaptığı gibi düşük krediler sağlamak, vergi indirimini yapmak, doğrudan gelir desteği sağlamak şeklinde değil çiftçinin ihtiyacına göre olmalıdır. Zira çiftçilerin ihtiyaçları farklı farklıdır. Kimi için tarlasını sürececek bir traktör temel ihtiyaç iken bir başkası için başka bir şey temel ihtiyaç olabilir. Bu nedenle çiftçilere toplu destek paketi hazırlamak doğru değildir. Türkiye’de tarım ve hayvancılıkla ilgili çok sayıda kurum ve kuruluş vardır. Bu kurum ve kuruluşlar, çiftçilerin ihtiyaçlarını tespit etme ve giderme noktasında birebir görevlendirilmelidir.

Çiftçilere verilecek destek ayni ve nakdi olmalı, her çiftçinin durumuna uygun şekilde ve karşılıksız verilmelidir.

- Üretim Planlaması ve Teşviklerin Yetersizliği: Tarım, hayati öneme sahip bir sektördür. Zira gıda ürünlerinde dışa bağımlı olmak, stratejik açıdan tehlikeli bir durumdur. Dolayısıyla tarım ve hayvancılık sektöründe mademki bir yetersizlik ve geriye gidiş söz konusu, o hâlde devlet bu alandaki cazibeyi ve üretimi artırmak adına teşvikler yapmalıdır.

Gübrenin %200 ila 500, zirai ilaçların %100, tohumun %43, motorinin%90 arttığı bir durumda -Resmi Gazete'deki ilana göre;- 2022 yılı çiftçi destekleme rakamları dekar başına buğday, arpa, yulaf için (22 TL'si gübre, 20 TL'si de mazot olmak üzere) toplam 42 TL olarak açıklandı. Çiftçinin 5 litre mazot parasını dahi karşılamayan bu desteklerin hiçbir anlamı yoktur.

Ayrıca etkin bir üretim planlaması yapılamamaktadır. Örneğin; 2020 yılında üretimi az olan sarımsağın kg fiyatı, 100 TL'lere dayanarak fahiş bir şekilde artmıştı. 2021 yılında aynı ürünün kg fiyatı, oldukça fazla üretim yapıldığı için bugün 10 TL'lere kadar indi. Magazinsel hâle gelen Ayçiçek yağında da durum benzer şekildedir. Daha önce de hatırlanacağı gibi patates ve soğanda benzer aksaklıklar yaşanmış ve fiyatları yüksek seviyelere çıkmıştı. Üretim planlaması doğru yapılmadığında böyle problemlerle karşılaşmak kaçınılmazdır.

Gerçekte problem, sadece planı yapılmayan ürünlerde değil, sözde devlet kontrolünde olan ürünler için de geçerlidir. Örneğin; tütün, keten, şekerpancarı devlet kontrolünde olmasına rağmen, şeker ülkede karaborsaya düşmüş vaziyettedir. Dolayısıyla planlamayla birlikte kontrol ve denetim de şarttır.

Üretim planlaması teknik bir detaydır ve aslında çok da zor olmayan bir meseledir. Yapılması gereken tek şey, hedefleri doğru belirlemektir.

Üretim planlamasındaki temel hedef öncelikle kendi kendine yeterlilik olmalıdır. Hedef önceliğinin ihracata verilmesi, halkı hem pahalı hem de kalitesiz gıdaya mahkûm etmektedir. Zira kaliteli ürünler “ihracat” adı altında dış pazara gönderilirken, kalitesi düşük ürünler iç pazarda yüksek fiyatlarla satılmaktadır.

- Ürün Satışı ve Tedarik Zincirlerinden Kaynaklanan Sorunlar: Günümüz çiftçilerinin önemli sorunlarından biri de üretmiş oldukları ürünlerin pazarlamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle soğan, karpuz, domates gibi bazı üretim gruplarında üreticiler üretmiş oldukları ürünleri satamadıkları için tarlada çürümeye bırakırken şehirlerde insanlar o ürünleri yüksek fiyatlara satın almaya devam etmektedir. Bunun sebebi hem doğru bir üretim planlamasının yapılamaması hem de üreticiden tüketiciye ulaşana kadar ki tedarik zincirinin fiyatı artırmasıdır. Bu nasıl bir sistemdir ki ürünü üreten çiftçi ucuzluğundan ve toplama maliyetinden dolayı ürün hasadı dahi yapmazken, son tüketici fiyatların pahalı olmasından ötürü yeteri kadar gıda ürünü alamıyor, tüketemiyor. Örneğin; Türkiye önemli narenciye üreticilerinden biri olup yaklaşık 5 milyon ton turunçgiller üretimi gerçekleştirmektedir. Fakat üretici-tüketici dengesine bakıldığında üretici, dalında 1,5 ya da 2 TL'ye sattığı ürünü halk, manav ve pazarlardan 8 TL'ye kadar almak zorunda kalabiliyor. İşçilik, nakliye vs. giderler, kg başına en fazla 1 TL'dir. Üreticilerden kat ve kat daha fazla kazanan aracılar, üretici ve tüketici zincirinin bozukluğunu sonuna kadar kullanıyorlar.

Tedarik zincirinde yaşananlar, ahlaki bir krizin varlığını açık bir şekilde göstermektedir. Komisyonculuk, caiz olan bir sektördür. Ancak mesele komisyonculuk yapılması

değil, zulümlere yol açan bu tedarik zincirinin dayatılmasıdır. Bu tedarik zincirinde yaşanan zorbalığa derhal son verilmelidir. Çiftçinin ürettiği malı, istediği gibi rahatça satabileceği yeni bir tedarik zinciri oluşturulmalıdır. Fakat her şeyden önce aç gözlülüğün yani ahlaki krizin önüne geçilmelidir.

Yukarıda saydığımız başlıca sebeplerin dışında da tarım ve hayvancılık sektörünün sorunları elbette vardır. Tohumda dışa bağımlılık, bu sorunların en önemlilerindedir. Zira hibrit tohumların kullanımı her geçen gün artmakta ve bu, ciddi bir bağımlılık sorunu oluşturmaktadır. Aynı şekilde, Dünya Tarım Örgütü (FOA) ile yapılan anlaşmalar, plansız su kullanımı, erozyon gibi sorunlarımız da mevcuttur. Biz bu çalışmada temel sorunları ele aldığımız için bu konuların detaylarına girmedik.

Tarım ve Hayvancılığın zayıflamasına sebep olan faktörler ve kısaca çözümleri şöyledir:

1- Tarım arazilerinin atıl bırakılması asla kabul edilemez. İslâm bu meselede sağlıklı bir çözüm ortaya koyarak şu kuralı getirmiştir: *“Üç yıl üst üste arazisini işletmeyen kimsenin elinden arazisi alınarak işletecek olan kimseye verilir.”* İşte bu kural, hem uygulama kolaylığı, hem arazi sahiplerinin arazilerini kaybetmemek için işletmek zorunda kalmaları hem de arazilerin işlemeden atıl bir şekilde bırakılmasını engellemek bakımından sağlıklı bir çözümdür. Burada yapılması gereken bunun hızlıca uygulamaya konulmasıdır.

2- Devlet, zirai faaliyette bulunamayan çiftçilere, gerekli ziraat aletlerini, tohumu ve kimyevi maddeleri satın alabilmesi ve böylece de üretim artışının sağlanabilmesi için top-tan bir destek değil her çiftçi için karşılıksız özel destek paketleri vermelidir. Böylelikle tarımsal faaliyette bulunma arzusunda olduğu hâlde maddi imkânları yeterli olmaması nedeniyle bundan kaçınan çiftçilere arazisini işletme imkânı sağlanmış ve tarım arazileri atıl bırakılmamış olur. Buna rağmen arazisini işletmeyecek olması hâlinde ise arazinin elinden alınması kaçınılmaz olur.

3- Tarımsal girdilerdeki vergiler tümüyle kaldırılmalıdır. Tarımsal üretimde kullanılan tüm girdilerde bulunan her türlü verginin kaldırılması hâlinde üretim faaliyeti yapan çiftçinin kullanacağı gübreden mazota, zararlılarla mücadelede kullanılan ilaçlara varıncaya kadar tüm girdilerin maliyetleri de düşürülmüş olur. Böylelikle hem devlet tarafından çiftçilere yapılması gereken maddi yardım miktarları daha az seviyeye iner hem de araziler işletilmek suretiyle üretime ve istihdama katkı sağlanmış olur.

4- Günümüzde tarımsal üretimde en önemli, kimi zaman ise en büyük maliyeti, elektrik kullanımından kaynaklanan kalemler oluşturmaktadır. Özellikle yeraltı sularını kullanmak suretiyle üretim yapmakta olan üreticiler açısından elektrik, önemli maliyet unsurudur. Bu nedenle tarım sektöründe kullanılmakta olan elektrik ücretleri en az %80 indirim tabi tutulmalıdır.

5- Sulamadan kaynaklı sorunlar için, -içerisinde yaşadığımız bu günlerde yeraltı sularında sürekli olarak çekilmelerin ve azalmaların olması da dikkate alınarak- sulama barajlarının tüm çiftçilere ücretsiz olarak hizmet sunmasına yönelik çözümler hızlandırılmalıdır. Böylelikle bir taraftan yeraltı su kullanımını azaltılırken diğer taraftan da önemli bir maliyet unsuru olan elektrik kullanım oranları da düşürülmüş olacaktır.

6- Devlet mülkiyeti altında ve atıl durumda bulunan her türlü arazinin tarımsal faaliyete elverişli hâle getirilmesi için insanlar teşvik edilmelidir. Şu anda Milli Emlak'ın resmî sayfasında yer alan verilere göre hazineye ait arazi, tarla, orta malları ve bağ-bahçe niteliğinde 57 milyon 200 bin metrekare taşınmaz bulunmaktadır. Bunlar içerisinde tarımsal üretime elverişli olan yerlerin, özellikle tarımsal üretim yapma arzusunda olduğu hâlde arazisi olmayan çiftçiler tarafından işletilmesi teşvik edilmelidir.

7- Hayvancılık sektörü ile ilgili olarak yapılması gerekenlerin önemli bir kısmı aynı zamanda tarım sektörü hakkında yapılması gerekenlerle iç içe olan konulardır. Zira balıkçılık dışında her türlü hayvancılığın ana maddesi değişik türleri ile bitkisel üretimlerdir. Dolayısıyla tarım sektörü hakkında söylediklerimizin tümü aynı zamanda hayvancılık için de geçerlidir. Fakat bunlara ilave olarak yapılması gereken daha başka işler de bulunmaktadır.

8- Hayvan ıslahından, et ve süt verimliliğini artırıcı yöntemlerin kullanılmasına varıncaya kadar konu ile ilgili uzmanlar tarafından önerilen tüm çözümler etkin bir şekilde uygulanabilir. Ancak bunların hepsinden önemlisi hükümet tarafından uygulanan tarım politikaları hayvancılık üzerindeki en önemli etkilerden biridir.

Bu çerçeveden olmak üzere hangi sebeple olursa olsun hiçbir zaman hayvan ithalatı yurtiçi üretimin önüne geçirilmemelidir. Daima yurtiçi üretimin artırılması önemsenmeli bunun için de üreticilere her türlü maddi desteğin sağlanmasından vazgeçilmemelidir. İthalat yolları olabildiğince en az seviyeye indirilerek yerli üretici desteklenmelidir. Böylelikle bir taraftan yurtdışına döviz çıkışı, cari açık azaltılırken diğer taraftan ise istihdam ve üretim kapasitesi artırılmış ve zaman içerisinde de yerli üretici kendine yeterli hâle getirilmiş olur.

9- Hem tarım hem de hayvancılık sektörü ile ilgili olarak hangi şekli ile olursa olsun devletin düşük ya da yüksek faizli banka kredilerine dayanan her türü teşvikinden uzak durmalıdır. Zira kısa ya da uzun vadeli, düşük ya da yüksek faizli krediler üretim maliyetlerine yansımakta; üreticileri, borçlarını ödeyememe ve hacizli durumuna düşürmekte, üretimden uzaklaştırmaktadır. Bu nedenledir ki hangi şekliyle olursa olsun krediler “çözüm” olmaktan çıkartılmalıdır.

10- Balıkçılık sektöründeki en önemli girdi maliyetlerini; işçilik, kullanılan aletlerin maliyetleri ve mazot fiyatları oluşturmaktadır. Bunlar dışında denizlerdeki balık verimliliği ile ilgili olarak ise teknik açıdan alınması gereken tedbirlerin uygulamaya konulması ve bunlarda ciddiye gösterilmesi gerekir.

Netice olarak; tarımsal alandaki en önemli sorun arazinin büyüklüğü ya da küçüklüğü değil arazide üretimin yapılıp yapılamamasıdır. Öyleyse çözümü, üretimi ve üretim artışını sağlayacak hususlar üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Batıda olduğu gibi arazi toplulaştırması ancak zengin ve varlıklı kimseler lehine bir çözümdür. Zira belli büyüklüğün üstündeki arazileri işletebilecek çiftçi sayısı azdır. Üstelik TÜİK verilerine göre de *“Tarımsal işletmelerin %80,7’si 100 dekarın küçük işletme büyüklük gruplarında yer almaktadır. Bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi ise toplam arazinin %29,1’ini oluşturmaktadır.”*

Unutulmamalıdır ki insan, yapısı itibarıyla kazanmaya ve mülk edinmeye meyillidir. Üretim yapması için sahip olduğu işletmenin büyük ya da küçük olması önemli değildir. İnsanlar para kazanabileceklerini hissettikleri zaman hiç tereddüt etmeden üretim faaliyetine girişirler.

Dolayısıyla hem tarım hem de hayvancılık sektörü ile ilgili olarak bütün öneriler iki temel noktada yoğunlaşmaktadır. Bunlar; mülkiyet yapısı, işletilebilir arazi miktarının artırılması ve maliyetlerdir. Bunların dışında verimliliğin artırılması hakkındaki teknik konular (tohum ve tür ıslahı, gübreleme teknikleri, aşılama vs.) maliyetlere bağlı olarak daha kolay ve hızlı bir şekilde uygulanabilecek hususlardır. Bu nedenle devlet, tarımda ve hayvancılık sektöründe verimliliğin artırılması için maliyetleri azaltıcı çözümler üzerinde önemle durmalıdır.